

Оксана Захарчук

МИХАЙЛО ВЕРБИЦЬКИЙ, СВЯЩЕННИК І КОМПОЗИТОР (до 150-их роковин смерті)

«Великий батько галицької музики»

Станіслав Людкевич



Постать видатного українського композитора-священника Михайла Вербицького відома широкому загалу насамперед як автора національного гімну «Ще не вмерла Україна», який став Державним гімном нашої молоді незалежної соборної України. Доречно тут згадати слова одного з найавторитетніших західноукраїнських композиторів і музикознавців – Станіслава Людкевича. Він писав, що «не кому іншому, а саме Вербицькому [...] було суджено і вдалося здійснити тодішній народний ідеал, потрапити в чистий та щирий тон народної душі». І вже з ретроспективи часу ми можемо засвідчити проникливо точно і правдиву оцінку цього твору Вербицького Людкевичем. Адже жодні подальші спроби замінити «Ще не вмерла Україна» будь-яким іншим твором в якості національного гімну були приречені на невдачу.

Творча діяльність Вербицького припадає на середину XIX століття. Це був період формування інтелектуальної еліти в Галичині, до складу якої входили переважно священники та члени їхніх родин.

Михайло Вербицький народився 4 березня 1815 року в селі Явірник Руський на Надсянні в сім'ї священника, а помер 7 грудня 1870 року і похований в селі Млини на Яворівщині (тепер Польща).

Коли композитору було 10 років, помирає батько, і ним та його молодшим братом заопікується далекий родич – перемишльський єпископ Іван Снігурський. На той час в Перемишлі жили і працювали провідники українського національного відродження – просвітитель Іван Могильницький (1777–1831) – борець за викладання в народних школах рідною мовою, за самобутність та етнічну єдність українського народу; Йосиф Левицький (1801–1860) – автор і видавець першої в Галичині української граматики (1834); композитор-священник Іван Лаврівський (1823–1873). З метою розповсюдження українського слова владика Іван Снігурський заснував друкарню, хор при перемишльській катедрі, а згодом і музичну школу, дбаючи про піднесення рівня церковного співу. Навчаючись у цій музичній школі, Вербицький одержав початкові знання з теорії музики та композиції у чеського диригента і композитора Алоїза Нанке. Згодом Вербицький вдосконалює свою музичну освіту приватно у Франтішека Лоренца, також чеха за національністю. Стосовно стану хорового співу в школі сам Вербицький згадував: «... школа стала консерваторією в мініатюрі, а хор дорівнював добрій опері, і, здавалося, що в Європі, крім трьох відомих категорій музики: німецької, італійської та французької, існує ще четверта категорія – українська».

Навчання Вербицького у Львівській духовній семінарії не перервало його зв'язку з музикою. Оскільки священники повинні мати добрі голоси і володіти відповідними знаннями з вокалу, то семінаристи здобували навички хорової справи на заняттях з хору. Слід зазначити, що цим заняттям приділяли велику увагу: хор семінаристів був на доброму професійному рівні і брав активну участь у богослужіннях. Диригентом хору був Вербицький.

Цікаво, що майбутній композитор добре володів гітарою і створив перший в Україні посібник гри на гітарі. На той час гітара була дуже розповсюдженим інструментом, її мали чи не в кожній священничій родині. Михайло Вербицький став останнім композитором-гітаристом, для якого гітара відігравала роль фортеп'яно. Він є автором кільканадцяти збірок пісень в супроводі гітари та етюдів і різних творів для гітари. Переважна більшість цих композицій є, на жаль, втраченою.

Найкращі здобутки Вербицького в композиторській діяльності є в жанрі хорової музики. Загалом, його творча спадщина нараховує 143 композиції. Композитор працював майже у всіх жанрах, за винятком фортеп'яної музики та опери. Це в той час, коли у нас ще не було Семена Гулака-Артемівського із «Запорожцем за Дунаєм», ні «Вечорниць» Ніщинського, ні композицій Миколи Лисенка. А духовні твори Вербицького ознаменували появу найвагомішого в українській музиці після Дмитра Бортнянського духовного композитора, який став творцем хорового стилю в Галичині. Традиції духовної музики Бортнянського відчувуються в таких композиціях Вербицького, як «Іже Херувими», «Достойно», «Отче наш», або й у світських піснях, як «Дай, дівчино», «Поклін», «Де Дніпро наш», «Заповіт», які зараховують до перлин української хорової музики. Як зазначає сам композитор, його творчість можна поділити на три основні напрямки – це музика для Церкви, музика для театру і музика для салону. Третій напрямок, визначений композитором, засвідчує прояв його бідермаєрівського розуміння ролі музики, яка покликана обслуговувати різні форми товариського життя. Творчий принцип бідермаєру – бути корисним суспільству – найкраще втілений у вокальній музиці Вербицького. Перший біограф Вербицького Сидір Воробкевич згадує про сорок сольних пісень із супроводом гітари та шість із супроводом фортеп'яно.

Ще за життя композитор здобув визнання як творець улюблених і популярних хорів, солоспівів і театральної музики. Цьому сприяли пісенний характер мелодики, гомофонно-гармонічний тип викладу, використання фольклорних мотивів, зокрема, коломийкових. Значного поширення набув патріотичний хор «Гост до Русі», а також такі чоловічі акапельні хори, як «До зорі», «Думка», «Поклін» та інші. Новаторство хорової музики Вербицького як фактора національно-культурного відродження полягає насамперед у тому, що він використовував поезію українських авторів – І. Гушалевича, В. Шашкевича, Ю. Федьковича. Ці тексти здебільшого сентиментального змісту, любовного, а часто й патріотичного. Так, наприклад, у популярній пісні «Дай, дівчино, нам шампана» на вірші талановитого галицького поета Володимира Стебельського (1848–1891) є слова: «Гей, за наряд чаша тая! // Я за наряд душу дам! // Слава, мати дорога, // В мучеників зложить храм!». Ця пісня створена для чоловічого квартету. Традиція німецької пісні для чоловічого хору, тобто так звані Liedertafel (лідертафель), була перенесена Вербицьким на український ґрунт і набула поширення в середовищі співацьких чоловічих гуртків. Ці гуртки виникли

в Галичині у середині 50-х років XIX ст. Містом, у якому вперше в Галичині проявився музичний феномен лідертафель, був Перемишль.

Вербицький є першим з галицьких композиторів, який звернувся до поезії Тараса Шевченка. Це був текст «Заповіту» в музичній інтерпретації для подвійного хору (мішаного і чоловічого), соліста (бас) і симфонічного оркестру. Кантата-поема Вербицького «Заповіт» прозвучала на святковому Шевченківському концерті у Львові у 1868 році. Цікаво, що в цьому концерті було виконано ще один «Заповіт» для чоловічого хору і тенора соло в супроводі фортеп'яно. Це був твір молодого, майже нікому невідомого тоді композитора з Києва Миколи Лисенка, який відгукнувся на пропозицію львівської інтелігенції написати хор на слова Шевченка. Ось так символічно перетнулися творчі шляхи двох корифеїв – зачинателя української професійної музики в Галичині Михайла Вербицького і фундатора української національної композиторської школи Миколи Лисенка. З цього часу розпочалася музична Шевченкіана, що охоплює понад пів тисячі творів, авторами яких стали не тільки українські композитори (загалом більше 120). Тільки одного «Заповіту» нараховується понад 50 музичних інтерпретацій в різних жанрах – від пісні до симфонічної поеми.

Театральна спадщина Вербицького – це музика до численних оперет, водевілів, історичних драм. Найвідоміша з них – мелодрама «Підгір'яни» на лібрето І. Гушалевича (1864). Для виконання в театрі призначені також так звані «симфонії», а точніше – це є оркестрові увертюри.

Стосовно симфонічних творів Вербицького, Людкевич їх вважає першою талановитою спробою української симфонічної музики не тільки в Галичині, але і в Україні загалом, тобто тим наріжним каменем, від якого бере початок українська симфонічна творчість. Вказуючи на окремі композиційні огріхи (розробка тематичного матеріалу, інструментування), Людкевич відзначає майстерне використання народнопісенних і танцювальних мотивів у симфонічних увертюрах Вербицького.

Твори на духовну тематику становлять найвагомішу ділянку творчої спадщини Вербицького. Він був єдиним композитором першої половини XIX століття на теренах усієї України, який працював у цій галузі. Та це й не дивно, оскільки він народився у священничій родині і сам був священником. Щоденно відправляючи Службу Божу, Вербицький відчував на собі облагороджуючий вплив літургійного співу і того особливого відчуття – гармонійного духовного стану блаженного спокою в молитовному єднанні з Богом. Метою створеної Вербицьким Літургії було підтримати і поглибити в рідному українському народі головні християнські чесноти: Віру, Надію і Любов. В музиці Літургії помітні риси класичного стилю творів Дмитра Бортнянського, але поряд з цим Вербицький зумів створити і власний індивідуальний стиль, якому притаманні романтичні риси. Особливо це відчувається в ліричних частинах – «Тебе поєм», «Отче наш», «Ангел вопіяше». Сердечність, часом з елегійним відтінком, емоційна відкритість сприяють посиленню особистісного начала в музиці. В ліричній мелодії Вербицького відчуваються інтонації галицької міської пісні-романсу, зокрема, в «Отче наш». Завдяки пісенній наспівності Літургія зберегла свою популярність і в наші дні, вона повністю або частково (окремі її частини) використовується в богослужбовій практиці.

Композиторська спадщина о. Михайла Вербицького засвідчила органічне поєднання західноєвропейських та національно своєрідних рис і стала ваговою часткою в загальному процесі формування і розвитку музичного мистецтва України. На думку Людкевича – людини з глибокою музикознавчою інтуїцією, що базується на європейській професійній освіті, – у кожному творі композитора, у кожному мотиві ми чуємо Божу іскру, знамення правдивого, щирого натхнення, а часто й геніального навіювання.

Михайло Вербицький писав «кров'ю свого серця». Він став символом українського національного відродження в Галичині. Його композиторський доробок має неперехідне значення й увійшов у золотий фонд музичної спадщини українського народу, яка є ваговою часткою мистецької скарбниці світу.



Церква в Млинах, де Михайло Вербицький був парохом і біля якої похований



Могила Михайла Вербицького



Надмогильний пам'ятник Михайлові Вербицькому в Млинах (Польща)